

SFINKSENS FORVANDLINGER

Ib Johansen: *Sfinksens forvandlinger. Fantastiske fortællere i dansk litteratur fra B.S. Ingemann til Per Højholt.* Aalborg Universitetsforlag 1986, 313 s.

I sin bog *Sfinksens forvandlinger* gør Ib Johansen (IJ) flere gange opmærksom på, at den fantastiske litteratur kun har nydt en lille bevågenhed i den litteraturteoretiske debat herhjemme. Det er denne mangel, som IJ vil søge at råde bod på. For selvom den fantastiske litteratur kun har været ringe diskuteret har den i følge IJ en forholdsvis stærk tradition i dansk litteraturhistorie. Når IJ graver denne tradition frem og præsenterer den for et dansk publikum er det dog ikke alene begrundet i et nidkært ønske om at udfylde et forskningsmæssigt hul, men (polemisk?) at levere et alternativ eller supplement til den herskende litteraturteoris litteraturhistorie. Denne har nemlig, skriver IJ, udgrænset og undertrykt den fantastiske litteratur i en påberåbelse af **guldalderkonstruktionen** harmoniseringsbestræbelser. Det er så at sige skyggerne fra Hans Egede Schacks fantaster, der har holdt fantastikken væk fra lyset indtil firserne. Selvom det nu om stunder er blevet moderne at tænke i skyggen - den **svage tænkning**s bestræbelser på at undgå fornuftens lysbad - så er der af IJ's oplysningsbestræbelser kommet en såvel god og spændende som informationsmættet bog ud af det. En bog, der bedst lader sig karakterisere just som en alternativ litteraturhistorie til perioden fra Ingemann til Højholt.

Af bogens elleve kapitler er det første en introduktion til den internationale fantastikforskning. Har danskerne tilsyneladende ligget på den lade side m.h.t. forskning i det fantastiske, så

gælder det nemlig ikke for vores udenlandske venner. I kapitlet præsenteres vi i et klart sprog, men i oversigtens lidt knappe næsten stakåndede form for nogle af sværvægterne på området. Således først og fremmest til Todorovs klassiker *Introduction à la Littérature fantastique* fra 1970, men også til Irène Bessière, Eric Rabkin samt til Rosemary Jackson, der øjensynlig står IJ's hjerte nær. Mest udførligt behandles Todorov. IJ knytter an til hans bestemmelse af det fantastiske som en grænsekategori placeret mellem det mærkelige (uhyggelige) og det vidunderlige (mirakuløse). Hvor den mærkelige fortælling i sidste forstand altid kan forklares ud fra en rationel model, da hænger vidunderfortællingen sammen med det overnaturlige, f.eks. i eventyrets eskatologiske Biedermeieri. "Det fantastiske er derimod produkt af en **tøven**: "...den tøven et væsen der kun kender naturlovene fornemmer stillet over for en tilsyneladende overnaturlig begivenhed" (Todorov)". Det er dette begreb tøven, der er centralt i Todorovs beskrivelse af det fantastiske som genre og i tilknytning hertil knytter IJ nogle kritiske bemærkninger. Et af hans ankepunkter i forhold til Todorovs strukturalistiske model er, at den kun vanskeligt eller slet ikke indfanger genrens historiske forandringer. Denne anke synes for IJ at gælde generelt over for de nævnte teoretikere og det er derfor pudsigt at se IJ tilslutte sig en definition af det fantastiske som modalitet og ikke som genre. Denne omdefinering af genre til modalitet er inspireret af Bertel Pedersens bog om parodien og når Pedersen laver denne omdefinering skyldes det et ønske om, dels at kunne anvende modaliteten **det parodiske** på forskellige genrer, dels at kunne uddrage strukturelle konstanter i begrebet - altså en anvendelse, der er i klar polemik med historiske genreanalyser. Det gælder da også, at selvom IJ har kritiske indvendinger mod Todorov og hans begreb om tøven så er

det dette begreb han hyppigst tyer til, når han skal beskrive en fantastisk tekst. Generelt kan man sige om det teoretiske indledningskapitel, at det ville - dets kvaliteter ufortalt - have vundet ved en lidt mere præcis afgrænsning af begrebet til andre genrebegreber eller modaliteter.

Nu er det imidlertid en fremstillingsmæssig pointe fra IJ at lade bestemmelsen af det fantastiske komme frem i de enkelte værkanalyser og dette er absolut også et prisværdigt princip, der langt er at foretrække frem for metateoretiske diskurser, der sjældent formår andet end at bruge litteratur som bekræftelse på egen suverænitet. Alligevel synes jeg - men det er måske fordi jeg ikke har læst opmærksomt nok - at de bestemmelser af det fantastiske, der træder frem i analyserne ofte er så abstrakte, at de undertiden dækker, hvad andre almindeligvis blot ville karakterisere modernistiske træk. Et eksempel herpå kan hentes fra analysen af Ingemanns *Sfinxin*, der har undertitlen *Et Eventyr i den Callot-Hoffmanske Maneer*. Hertil skriver IJ: "Selvom betegnelsen *eventyr* således er hæftet på denne fortælling, må den dog snarere karakteriseres som fantastisk, idet den spiller på flere fortælleplaner, problematiserer de beskrevne hænders *virkeligheds* karakter og igennem hele fortælleforløbet pendler frem og tilbage mellem forskellige fortolkningsmuligheder, uden at disse spring i teksten bliver forklaret eller rationaliseret bort ved en henvisning til de gængse naturlove eller til simple årsag-virkningsforhold i et afmytologiseret univers". Nogen ville måske endda på denne karakteristik associere postmodernisme, der som bekendt også kan betragtes som en modalitet på tværs af genrebestemmelser.

I bogens resterende ti kapitler samt i et efterskrift præsenteres vi for en lang række tankevækkende, overraskende og frem for alt inspirerende analyser af mange danske forfattere som ikke alle

skal remses op her. Selv læste jeg med fornøjelse analyserne af Ingemann, J.P. Jacobsen, Blixen og Albert Dam og også betragtningerne af Højholts fantastiske fortællinger fra *Lynmuseet* og andre *blindgyder*. Og der er meget andet godt. I sine analyser fører IJ en livlig diskussion med tidligere og samtidige litteraturkritikere, han henviser i noterne flittigt til den internationale litterære debat og sammenholdt med hans talrige intertekstuelle referencer viser IJ sig således ikke blot som en ægte kender af den fantastiske litteratur, men også som en fantastisk belæst herre. Hvor beskrivelserne af teksterne primært synes inspireret af *Todo-rov*, er IJ i det tekstanalytiske arbejde styret af psykoanalysen, d.v.s. Freud. Dette kommer der mange gode og overbevisende analyser ud af, men samtidig kan man undertiden have en pudsig oplevelse af, at det fantastiske dog alligevel lader sig forklare. I forbindelse med sin gennemgang af de internationale teoretikere efterlyste IJ flere gange historiske differentieringer af det fantastiske. IJ forsøger ikke at tilgodese denne mangel gennem socialhistoriske relativeringer eller gennem genrehistoriske studier, men henter, så vidt jeg kan se, primært inspirationen hos Michel Foucault. Derved får den fantastiske litteratur noget subversivt (jvf. Rosemary Jackson) over sig. Den bliver med andre ord rationalitets- og institutionskritisk og det er formodentlig netop dette aspekt, IJ gerne vil have frem. Denne institutionskritik, der især er rettet mod et positivistisk videnskabsideal, går igen i IJ's egen bog, der bestemt ikke er skæmmet af rigigt metoderytteri, men som kærligt omfavner de metoder og teorier, der byder sig til: vi kan med Lévi-Strauss kalde det *bricolage* eller måske en eklekticisme på godt og ondt.

Den store grad af informationstæthed samt dens flittige brug af referencer gør, at bogen kan være lidt tung at læse. Ikke sådan

at forstå, at den ikke er godt skrevet, for det er den, men informationsstrømmen virker undertiden overvældende. Derfor tror jeg ikke, det er en bog, man umiddelbart sætter sig ned og læser fra ende til anden. Derimod tror jeg, at bogen med dens mange henvisninger og gode analyser, der gør den til et katalog af gode ideer, vil kunne finde anvendelse som håndbog - og en fortræffelig sådan.

Lars Erslev Andersen

SÅDAN ABONNERER MAN PÅ SLAGMARK

Abonnement kan tegnes for 2 numre (pris: kr.100,-) eller for 4 numre (pris: kr. 200,-) og man vælger selv med hvilket nummer abonnementet ønskes påbegyndt.

- indsæt beløbet på postgiro nr. 5 26 83 70 (Tidsskriftet SLAGMARK, Postbox 1058, 8200 Århus N.) med tydeligt navn og adresse, og angiv med hvilket nummer abonnementet skal starte.
- eller send beløbet i check til SLAGMARK, Postbox 1058, 8200 Århus N., og bestillingen vil straks blive ekspederet.